

Amna Brdarević-Čeljo

KRATKA ANALIZA STRUKTURE NEZAVISNIH I ZAVISNIH UPITNIH REČENICA U ENGLESKOM JEZIKU U POGLEDU PRIMJENE INVERZIJE SUBJEKTA I POMOĆNOG GLAGOLA (SAI)

Sažetak

Struktura nezavisnih i zavisnih upitnih rečenica se znatno razlikuje u engleskom jeziku prvenstveno u pogledu primjene ili pak izostanka inverzije subjekta i pomoćnog glagolskog oblika. Ukoliko obje vrste rečenica vrše pragmatičnu funkciju pitanja, postavlja se pitanje zašto je njihova struktura suštinski različita. U okvirima generativne gramatike, na čijim osnovama se temelji ovaj rad, ova vrsta inverzije se analizira kao jedna vrsta pomjeranja glagolskog elementa iz pozicije T (Tense) u poziciju C (Complementizer). U ovom radu se polazi od pretpostavke da se razlika u primjeni inverzije u nezavisnim i zavisnim upitnim rečenicama, a samim tim i razlika u mogućnosti ili nemogućnosti T-C pomjeranja, može svesti na razliku u jačini glagolskog obilježja koje C posjeduje, tj. [TNS]. Nadalje se u okvirima potpoglavlja o zavisnim upitnim klauzama posmatraju i zavisne upitne klauze u kojima se inverzija primjenjuje, a koje su prvenstveno odlika govornog engleskog jezika. U završnom dijelu rada pokušavamo ponuditi sveobuhvatno rješenje koje obuhvata sve pomenute vrste rečenica, ujedno razmatrajući i neke druge pristupe, sa posebnim osvrtom na analizu PF-stapanja susjednih elemenata (Bošković 2002, 2003).

Ključne riječi: *inverzija subjekta i pomoćnog glagolskog elementa (SAI), PF-stapanje, wh-sintagme, wh-pomjeranje, T-C pomjeranje, [WH], [EPP] i [TNS] obilježja*

BRIEF ANALYSIS OF MAIN AND SUBORDINATE INTERROGATIVES IN THE ENGLISH LANGUAGE IN TERMS OF SUBJECT-AUXILIARY INVERSION (SAI)

Summary

The structures of main (matrix) and subordinate (embedded) interrogatives differ significantly in the English language with respect to the possibility of application of Subject-Auxiliary Inversion (SAI). If both of these syntactic interrogatives are pragmatically 'questions', then the obvious question to be posed is why their structure is so fundamentally different. In generative grammar, on whose postulates this paper is based, SAI is analyzed as one instance of head movement process, namely the movement of auxiliary (operator) from T (Tense) to C (Complementizer). The basic assumption in this work is that the difference in the application of SAI (T-C movement) in main and subordinate interrogatives boils down to the strength of the verbal feature of complementizer, namely [TNS]. However, we challenge this assumption by introducing subordinate interrogatives with subject-auxiliary inversion, which are primarily used in non-standard speech. In the concluding section of the paper we try to offer a new and comprehensive solution for the asymmetry in T-to-C movement in main and subordinate interrogatives in English by applying the PF-merger under adjacency analysis (Bošković 2002, 2003).

Keywords: *subject-auxiliary inversion (SAI), PF-merger, wh-phrases, wh-movement, head movement (T-to-C movement), [WH] feature, [EPP] feature, [TNS] feature*

1. Uvod

Analiza nezavisnih i zavisnih upitnih rečenica¹ u ovom radu bit će utemeljena na principima generativne gramatike Noama Chomskog, koja je osnova brojnih gramatičkih prikaza u svijetu i dominirajući pristup u analizi jezičkih fenomena još od pedesetih godina prošlog stoljeća. Odlučili smo da ovoj problematici pristupimo sa stanovišta novijeg pristupa na ovom polju, tj. *minimalizma*, koji je svoj puni značaj dobio 1995. godine objavljivanjem kapitalnog djela Noama Chomskog *Minimalistički program (The Minimalist Program)*.

U nastavku ćemo se ukratko osvrnuti na temeljne postavke minimalizma relevantne za ovaj rad. Naime, model gramatike u okvirima minimalističkog programa sadrži samo dva vanjska nivoa, tj. PF i LF, i leksikon. Prilikom građenja sintaksičkih struktura primjenjuju se dva osnovna sintaksička procesa, tj. *stapanje (merge)* i *pomjeranje (move)*. U procesu *stapanja* dva sintaksička objekta uzeta iz leksikona spajaju se u veću cjelinu, tj. kompleksni sintaksički objekat koji ih zamjenjuje. S druge strane, procesu *pomjeranja* podvrgavaju se elementi koji su dislocirani u odnosu na prvobitnu poziciju koju zauzimaju u strukturi kreiranoj na osnovu numeracije. Kopija dislociranog elementa se, dakle, pomjera u ciljnu poziciju, u slučaju *wh*-pomjeranja to je spec-CP, a zatim se gornja kopija pomjerenog elementa fonetski realizira, a preostale kopije se brišu u PF komponenti i nemaju uticaja na izgovorni oblik iskaza. Nakon što su svi procesi završeni, derivacija dolazi do tačke razdvajanja,

¹ U dugogodišnjoj gramatičkoj tradiciji engleskog jezika (Quirk et al. 1985, Greenbaum and Quirk 1990, Biber et al. 1999, Aarts 1997) vrši se osnovna tipološka podjela upitnih rečenica na *da-ne pitanja (yes-no questions)*, *wh-pitanja (wh-questions)* i *alternativna pitanja (alternative questions)* sa neznatnim varijacijama, kako u nazivu, tako i u načinu klasifikacije. U ovom radu se prvenstveno fokusiramo na strukturu *nezavisnih* i *zavisnih da-ne* i *wh-pitanja*. Premda se ove obje vrste upitnih rečenica u literaturi spominju pod raznim nazivima, pa tako Aarts (1997) i Huddleston and Pullum (2002) *wh-pitanja* nazivaju *otvoreni interogativi (open interrogatives)*, a *da-ne pitanja* *zatvorena pitanja (closed interrogatives)*, u ovom radu koristimo već spomenute nazive zbog njihove veoma široke upotrebe. Bitno je još istaći da naziv *wh-pitanja* dolazi od upitnih sintagmi koje se u njima upotrebljavaju, a koje počinju konsonantima *wh-* u pisanom jeziku (izuzev upitne riječi *how*). Shodno tome, u nastavku rada ćemo i sve upitne sintagme označavati jednim sveobuhvatnim terminom *wh-sintagme* (bilo da se radi o upitnim pridjevima, priložima ili adverbima).

tj. *spell-out*, gdje se vrši odvajanje informacija relevantnih za PF komponentu od informacija relevantnih za LF komponentu. Ukoliko kreirana struktura u potpunosti zadovoljava *princip ekonomičnosti* i njegov temeljni *princip potpune interpretacije* na ovim nivoima,² derivacija *konvergira* (*converge*) i struktura je gramatična. U suprotnom derivacija *krahira* (*crash*) i proizvodi negramatične strukture. U radu se polazi od osnovne pretpostavke da se rečenična struktura prikazuje u hijerarhijskom ustrojstvu osnovnih projekcija, tj. komplementizatorske sintagme CP, TP sintagme, kojom se izražava glagolsko vrijeme, i glagolske sintagme VP, tačnije [_{CP} ... [_{TP} ... [_{VP} ...]]], što je u potpunosti u skladu sa Chomsky (1995).³

U dosadašnjim pristupima analizi nezavisnih i zavisnih upitnih rečenica pokušalo se doći do zadovoljavajućeg rješenja u pogledu njihove asimetrije u T-C pomjeranju glagolskog elementa, koje rezultira inverzijom subjekta i finitnog oblika pomoćnog glagola (*Subject-Auxiliary Inversion*, u nastavku SAI^{4,5}). U primjeru (1b)

² Princip ekonomičnosti i princip potpune interpretacije su temeljni principi minimalističkog programa. Chomsky (1995: 27) ističe da derivacije i predstavljanja struktura moraju biti što ekonomičnije, bez suvišnih koraka u procesu derivacije i suvišnih elemenata u predstavljanju struktura jezika. Ovaj princip ekonomičnosti zasnovan je na drugom pomenutom *principu potpune interpretacije*, po kome svaki element na PF i LF nivou mora biti na odgovarajući način interpretiran (Chomsky 1995: 27).

³ Dakle, u radu se neće uzeti u razmatranje prvobitno postulirana IP-projekcija umjesto sadašnje TP-projekcije, kao ni podijeljene IP-projekcije i podijeljene CP-projekcije. Više o tome vidjeti Pollock (1989) i Radford (2009).

⁴ Druga vrsta inverzije, koja nije predmet našeg trenutnog interesovanja, jeste inverzija subjekta i glavnog

glagola (*Subject Verb Inversion*, *SVI*). Ova vrsta inverzije je u engleskom jeziku ograničena samo na nekolicinu konstrukcija i nikada se ne primjenjuje u nezavisnim upitnim rečenicama (ia,b). (i) a. *Likes he milk? b. Doeshelike milk? Konstrukcije u kojima je moguća primjena SVI su lokativna inverzija (*locative inversion*), kao u primjeru (ii), kopulativna konstrukcija (*copulative/copular construction*), kao u (iii), inverzija u klauzi čiji je komplement rečenica u direktnom govoru (*quotative inversion*), kao u (iv). (ii) Down the stairs ran a frightened girl. (iii) Our manager was John. (iv) 'Where have you been?', said Mary. Bitno je istaći da se u modernoj lingvistici ovakve konstrukcije analiziraju kao konstrukcije sa postpozicioniranim subjektom i da su to sve one konstrukcije koje imaju redoslijed riječi *X-predikator-subjekat*, gdje X predstavlja bilo koji element osim objekta (Huddleston and Pullum 2010). Budući da se glavniglagol u engleskom jeziku ne može podvrgnuti procesu V-T pomjeranja, ovakve konstrukcije se u okvirima generativne gramatike ne mogu tretirati kao konstrukcije u kojima se primjenjuje inverzija.

⁵ SAI se primarno vezuje za nezavisne upitne rečenice, premda se primjenjuje i u

izvršena je inverzija subjekta *our teacher* i pomoćnog glagola *has* u odnosu na osnovnu rečeničnu strukturu (1a).

- (1) a. *Our teacher* has given us homework.
 b. Has *our teacher* ~~has~~ given us homework?
 SAI ↑

Premda i nezavisne i zavisne upitne rečenice imaju ilokucionu snagu (*illocutionary force*) pitanja, njihova struktura se znatno razlikuje u pogledu SAI. Naime, primjenom inverzije u zavisnim upitnim rečenicama kreira se negramatična struktura (2b).

- (2) a. I don't know if / whether *our teacher* has given us homework.
 b. *I don't know has *our teacher* given us homework.

U dosadašnjoj analizi ovih pitanja razlika u primjeni inverzije svedena je na razliku u jačini obilježja [TNS] koje komplementizator posjeduje, pa se postulira da komplementizator C nezavisnih pitanja posjeduje jako [+TNS] obilježje i samim tim potiče pomjeranje pomoćnog glagola, tj. inverziju, dok komplementizator zavisnih upitnih klauza posjeduje slabo [-TNS] obilježje koje ne može potaći pomjeranje pomoćnog glagola, pa glagol ostaje u svojoj izvornoj poziciji i inverziju nije moguće primijeniti. U ovom radu ćemo razmotriti da li je moguće da komplementizator obje vrste rečenica ipak posjeduje jako [+TNS] obilježje i kako se u tom slučaju objašnjava izostanak SAI u zavisnim rečenicama, a zatim ćemo utemeljiti svoju analizu na *analizi PF-stapanja susjednih elemenata* (*PF-merger under adjacency analysis*) koju Bošković (2001, 2003) primjenjuje na primjerima iz bugarskog jezika. U potpoglavlju o zavisnim upitnim rečenicama ćemo se također osvrnuti na zavisne upitne rečenice u kojima je izvršena inverzija, a koje su gramatične

brojnim drugim konstrukcijama u kojima je element pomjeren iz svoje kanoničke pozicije u izvornoj rečeničnoj strukturi na početak rečenice radi promjene diskursnog statusa iskaza, kao što su *negativna inverzija* (*negative inversion/preposing*), *inverzija u rečenicama sa početnim so, such and only*, *inverzija u kondicionalnim klauzama* (*conditional inversion*) i dr. U (va,b) i (via,b) su navedeni primjeri za neke od pomenutih konstrukcija. Primjeri u (b) su primjeri sa SAI, dok primjeri u (a) predstavljaju osnovnu rečeničnu strukturu prije primjene procesa pomjeranja. Budući da pojašnjenje ovih konstrukcija izlazi izvan okvira ovoga rada, više o tome vidjeti u Huddleston and Pullum (2010: 94-97).

- (v) a. *I* have **never** prayed with such a heart. b. **Never** have I prayed with such a heart. (BYU-BNC, 1687)
 (vi) a. *Tess* tried to get closer to her husband **only once**. b. **Only once** did Tess try to get closer to her husband. (BYU-BNC, 3089)

ili pak djelimično gramatične za jedan dio govornika engleskog jezika. Osnovni cilj jeste dokazati da je upotreba ovakvih rečenica ograničena i znatno ovisi o glagoluupotrebljenom u nadređenoj klauzi, te da veoma sliči upotrebi nezavisnih upitnih rečenica i, shodno tome, ima veoma sličnu strukturu.

Prikaz strukture svih *wh*-pitanja u ovom radu vršimo upotrebom uglastih zagrada sa oznakama maksimalnih i srednjih projekcija (*labelled bracketing*), a zbog obima ovog rada ne posežemo za veoma rasprostranjenim prikazom rečenične strukture pomoću dijagrama stabla (*tree*). Bitno je istaći da se u radu navode primjeri iz govornog jezika, koji mogu biti upotrebljeni i u pisanom jeziku. Osim potpuno gramatičnih primjera, upotrebljavaju se i djelimično gramatični primjeri, koji su označeni upitnikom (?), kao i potpuno negramatični primjeri, koji su označeni zvjezdicom (*). Dio navedenih primjera je preuzet iz korpusa ili dostupne literature i za njih je precizno naveden izvor. Jedan značajan dio primjera smo sami osmislili za upotrebu u ovom radu i za njih nisu navedeni izvori.

2. Nezavisne upitne rečenice

- (3) a. Whom have you seen? b. Where does your mother work?
 (4) a. Have you seen John? b. Does your mother travel to work
 by tram?

U *wh*-pitanjima *wh*-sintagma se izvorno generira u poziciji komplementa ili adjunkta glagola u parafrazi date rečenice i u početnom stadiju derivacije stapa se sa glagolom i tvori glagolsku sintagmu. Nadalje, pomoćni ili modalni glagoli, kao i glagolski afiksi, izvorno se generiraju u poziciji T.

- (5) a. [_{TP}You T have [_{VP}seen**whom**]]? b. [_{TP}SheT Af_{3sgPr}
 [_{VP}work**where**]]?

Ove sintaksički deklarativne rečenice (5a,b) imaju pragmatičku funkciju *eho*-pitanja, tj. *wh-in-situ* pitanja, u engleskom jeziku, ali ne i *wh*-pitanja sa primarnom interogativnom funkcijom. U nezavisnim *wh*-pitanjima, *wh*-konstituenti se iz svoje pozicije unutar glagolske sintagme pomjeraju na početak rečenice, dok se pomoćni ili modalni glagoli, kao i glagolski afiksi, pomjeraju

u poziciju koja prethodi rečeničnom subjektu, tj. vrše inverziju sa rečeničnim subjektom. Budući da je CP projekcija ta koja se u hijerarhijskom ustrojstvu rečenice projicira iznad TP, postulira se da se *wh*-sintagma pomjera u poziciju spec-CP, stoga što su svi *wh*-izrazi maksimalne projekcije, a glagolski element iz pozicije T u poziciju komplementizatora C, upravne riječi CP sintagme, što je u skladu sa *ograničenjem konstituentske strukture*.⁶ Dakle, nezavisno *wh*-pitanje uvijek uključuje dvije operacije pomjeranja u engleskom jeziku: (a) pomjeranje upravne riječi (T-C pomjeranje) i (b) *wh*-pomjeranje. Precizno formulisana pravila pomjeranja navedena su u (6a,b).

(6) a. **T-C pomjeranje:** *pomjeri vidljivo realiziran pomoćni/modalni glagol ili T-afiks u poziciju C da provjeri jako [TNS] obilježje afiksnog Ø komplementizatora C.*

b. **Wh-pomjeranje:** *pomjeri wh-konstituent u poziciju spec-CP da provjeri jaka [WH,EPP]⁷ obilježja komplementizatora C.*

Wh-pomjeranje omogućava da data rečenica bude interpretirana kao upitna u skladu sa *uslovom interogativnosti* (*Interrogative Condition*, IC)(Radford 2009: 161), po kome se rečenica može interpretirati kao *ne-eho* pitanje samo ako je ona CP sa upitnim specifikatorom, tj. ukoliko poziciju specifikatora zauzima upitni element (*wh-element*).⁸

⁶ Radford (2004: 143) formuliše *ograničenje konstituentske strukture* (*Constituent Structure Constraint* u Radford 2004: 143), koje glasi:

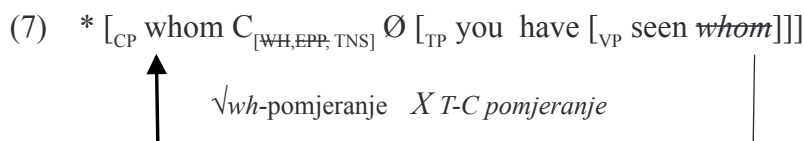
(i) Samo upravna riječ (tj. minimalna projekcija) može zauzeti poziciju upravne riječi.

(ii) Samo maksimalna projekcija može zauzeti poziciju specifikatora ili komplementa.

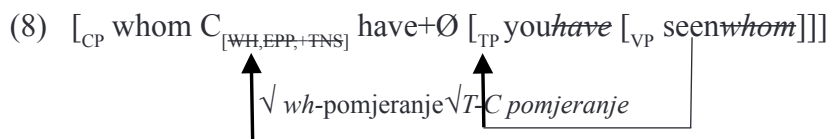
⁷ U skladu sa Radford (2004) postuliramo da C posjeduje [TNS], [WH] i [EPP] obilježja. [TNS] je glagolsko obilježje komplementizatora C. Upravna riječ H koja ima [EPP] obilježje mora imati specifikator koji se slaže sa jednim ili više obilježja upravne riječi H (Radford 2004). Na taj način [EPP] obilježje i [WH] obilježje komplementizatora C djeluju zajedno, pa [EPP] obilježje privlači *wh*-sintagmu na 'rub' komplementizatora C, tj. u poziciju spec-CP kako bi se izvršila provjera [WH] obilježja koje C ima. [EPP] obilježje nije nužno vezano za upitni komplementizator, pa ga tako i T i P posjeduju.

⁸ Ovaj uslov se može podvesti pod *hipotezu o obilježavanju rečenica* (*Clause Typing Hypothesis*), koju je predložila Cheng (1991: 29). Polazeći od pretpostavke da svaka rečenica mora biti obilježena, Cheng postulira da se obilježavanje *wh*-pitanja vrši kroz C na dva načina, tj. upotrebom *wh*-partikule u poziciji C ili pomjeranjem *wh*-elementa u spec-CP, gdje stupa u relaciju slaganja sa upravnom riječju C.

U (3a) *wh*-izraz *whom* se iz pozicije komplementa glagola *seen* pomjera u poziciju specifikatora najviše projekcije CP da provjeri jaka [WH, EPP] obilježja komplementizatora C. Budući da je nulti komplementizator C u nezavisnim upitnim rečenicama u engleskom jeziku afiksiran i i posjeduje jako [TNS] obilježje, pa se mora se pridružiti odgovarajućem ‘domaćinu’ (*host*), u ovom slučaju glagolu, onda C privlači konstituenta iz niže pozicije T, tj. glagol *has*, da mu se pridruži u poziciji C i na taj način izvrši provjeru [TNS] obilježja afiksiranog C. [TNS] obilježje potom prestaje biti aktivno i može biti obrisano. Ukoliko se ne izvrši T-C pomjeranje pomoćnog glagola, tj. SAI, [TNS] obilježje neće biti provjereno i derivacija će krahirati na PF-nivou i kreirana rečenica se smatra ngramatičnom (7).

Oba pomjeranja su vidljiva i dešavaju se prije *spell-out*,⁹ jer jaka obilježja moraju biti provjerena i obrisana prije nego što struktura doprije na PF-nivo. U (8) je prikazana krajnja površinska struktura rečenice (3a).

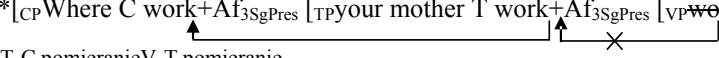
U nastavku ćemo razmotriti derivaciju primjera (3b). U trenutku kada se subjekat stapa sa T¹⁰ i kada se projicira TP, rečenica

⁹ U minimalizmu se poseban značaj pridaje distinkciji između ‘vidljivih’ i ‘prikrivenih’ sintaksičkih operacija. Operacije koje se primjenjuju prije tačke razdvajanja, tj. *spell-out*, su ‘vidljive’ (*overt*) i utiču na fonetsku realizaciju elemenata na PF nivou. Operacije primijenjene nakon *spell-out*, tj. na LF nivou, su ‘prikrivene’ (*covert*) u sintaksi i nemaju uticaja na izgovorni oblik iskaza na PF nivou. One se primjenjuju samo da bi iskaz bio na odgovarajući način semantički interpretiran.

¹⁰ Isto tako je moguće primijeniti hipotezu o subjektu unutar VP (*VP-internal Subject Hypothesis*), i postulirati da sesubjekt izvorno generira u spec-VP, te da se iz te pozicije pomjera u poziciju specifikatora TP (vidjeti Haegeman 1994:356, Radford 2009: 199). Budući da pomjeranje subjekta nije relevantno za naše trenutno razmatranje, ono nije ni prikazano u strukturama u (8) i (11).

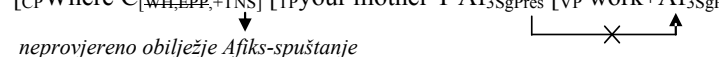
ima strukturu $[_{TP}[_{DP} \text{your mother}] T Af_{3sgPr} [_{VP} \text{work where}]]$. TP se zatim stapa sa nultim upitnim komplementizatorom C sa [+TNS, WH, EPP] obilježjima i tvori srednju projekciju C' $[_{C'} C_{[WH,EPP, TNS]} [_{TP}[_{DP} \text{this machine}] T Af_{3sgPr} [_{VP} \text{work how}]]]$. Jako [TNS] obilježje mora biti provjereno, pa C privlači T afiks da mu se pripoji u poziciji C. Pozicija T u engleskom jeziku je 'slaba'¹¹ i ne može privući glavni glagol iz VP, pa V-T-C pomjeranje nije moguće, što možemo vidjeti iz negramatičnog primjera (9a) sa strukturom (9b).

a. *Where works your mother?

b. $*[_{CP} \text{Where } C \text{ work} + Af_{3sgPr} [_{TP} \text{your mother } T \text{ work} + Af_{3sgPr} [_{VP} \text{work where}]]]]?$

 T-C pomjeranje V-T pomjeranje

S druge strane, ako se afiks iz pozicije T spusti na V, a zatim obriše, jako afiksarno C ne pronalazi 'domaćina' u svome domenu i njegovo [TNS] obilježje ne može biti provjereno, što možemo vidjeti iz negramatičnog primjera (10a) sa strukturom (10b).

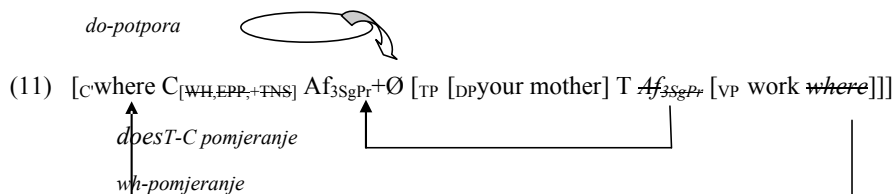
a. *Where your mother works?

b. $*[_{CP} \text{Where } C_{[WH,EPP, +TNS]} [_{TP} \text{your mother } T Af_{3sgPr} [_{VP} \text{work} + Af_{3sgPr} \text{where}]]]]?$

 neprovjereno obilježje Afiks-spuštanje

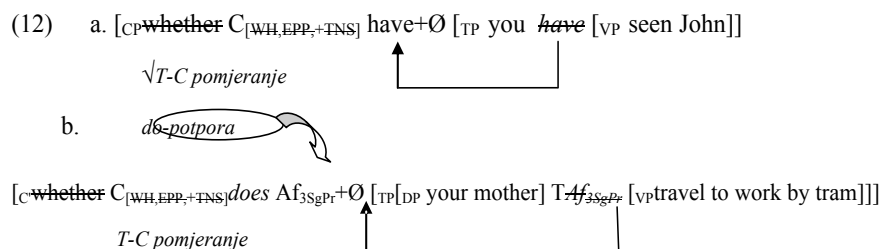
Stoga se postulira da jaki nulti afiks iz C najprije privlači afiks iz pozicije T i s njim kreira kompleksnu cjelinu $[\emptyset + Af_{3sgPr}]$. Kopija T-afiksa se potom briše, a ta kompleksna cjelina se na PF nivou realizira kao odgovarajući oblik glagola *do*. S druge strane, C u svome c-domenu pronalazi *wh*-element *where* koji može provjeriti jako [WH] obilježje koje posjeduje, pa ga pomoću svoga [EPP] obilježja privlači da se pomjeri u poziciju njegovog specifikatora, tj. spec-CP, i izvrši provjeru obilježja. Na taj način tvori se krajnja struktura predstavljena u (11).¹²

¹¹ Pollock (1989) na temelju engleskog i francuskog jezika predlaže nekoliko testova za utvrđivanje da li jezik vrši pomjeranje glagola prije *spell-out* ili ne, tj. da li pozicija T sadrži 'jaki' ili 'slabi' afiks. To su položaj VP-pripojenog (*VP-adjoined*) priloga, npr. priloga učestalosti *often*, u odnosu na glavni glagol, upotreba negativne čestice *not* u odričnim rečenicama. Više o tome vidjeti Pollock (1989) i Brdarević-Čeljo (2012).

¹² Već smo istakli da se kompleks $Af_{3sgPr} + \emptyset$ na PF nivou realizira (*spell-out*) kao

Nasuprot *wh*-pitanjima, nezavisna *da-ne* pitanja (4a,b) uključuju samo jedan proces pomjeranja, i to samo T-C pomjeranje. Pomoćni, modalni glagol ili pak T-afiks se pomjeraju iz pozicije T u C da provjere jako [TNS] obilježje C. Ukoliko rečenica sadrži samo glavni glagol, kao u (4b), dolazi do pomjeranja afiksa iz T u poziciju C. Ovaj afiks se stoga na PF nivou realizira kao prazni pomoćni glagola *do*. Nadalje, da bi *da-ne* pitanje bilo interpretirano kao *ne-eho* pitanje, ono mora ispuniti već pomenuti *uslov interogativnosti* sadržavati upitni element u spec-CP. Stoga se postulira da se u *da-nepitanjima* u poziciji spec-CP generira *prazna yes-no upitna partikula (null yes-no question particle)*, za koju Radford (2009) navodi da je pandan vezniku koji može uvesti zavisnu uputnu klauzu, tj. *whether*. Jedina razlika između dvije upotrebe *whether* jeste da ovaj konstituent u nezavisnim upitnim rečenicama nije vidljivo realiziran. U (12a,b) su navedene strukture primjera (4a,b):

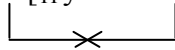

Ukoliko ova pitanja posmatramo kroz prizmu analize *PF*-stapanja susjednih elemenata, uočit ćemo da je u engleskom jeziku komplementizator C afiksiran, tj. C je *PF*-afiks, i zahtijeva glagolski element u svojoj neposrednoj blizini. Zahtjev C-afiksa da

does. Za ovaj idiosinkretički proces upotrijebili smo učestali naziv *do-potporna* u skladu sa Radford (2004, 2009). U literaturi se veoma često ovaj proces naziva i *do-umetanje (do-insertion)*, jer se smatra da se semantički prazni glagol *do* uvrštava u poziciju T u upitnim rečenicama, gdje se spaja sa T-afiksom, a zatim se pomjera u poziciju C (Haegeman and Gueron 1999, Carnie 2006, Radford 1997).

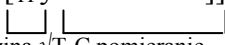
bude u neposrednoj blizini glagolskog elementa može biti ispunjen primjenom jednog od dva procesa, tj. (a) pomjeranjem elementa iz pozicije T u poziciju C ili (b) spuštanjem afiksa iz pozicije C na element u poziciji T. Proces (b) može biti izvršen samo ukoliko je uslov PF-blizine afiksa u poziciji C i elementa u poziciji T ispunjen. Ukoliko taj uslov nije ispunjen i između afiksa u poziciji C i elementa u poziciji T se nalazi fonološki realiziran element, tada se primjenjuje T-C pomjeranje. Dakle, u nezavisnim *wh*-pitanjima¹³ između C-afiksa i elementa u poziciji T se uvijek nalazi rečenični subjekat, pa uslov PF-blizine ova dva elementa (kao preduslov za PF-stapanje) može biti ispunjen samo pomjeranjem elementa iz pozicije T u poziciju C, gdje se pridružuje C-afiksu, tj. inverzijom.

(13) a. *[_{CP} whom C [_{TP}you have seen]]

uslov PF-blizine

b. [_{CP} whom C have [_{TP}you have seen]]

√PF-blizina √T-C pomjeranje

3. Zavisne upitne rečenice

Struktura zavisnih upitnih rečenica u engleskom jeziku se djelimično razlikuje od strukture nezavisnih upitnih rečenica, pa ćemo se osvrnuti na način njihove derivacije. Ova pitanja su komplementske klauze i funkcioniraju kao komplementi glagola kao što su *ask*, *wonder*, *know* dr. U (14a,b) i (15a,b) su navedeni primjeri zavisnih *da-ne* i *wh*-pitanja u engleskom jeziku.

¹³ Ovdje je potrebno spomenuti da se u okviru nezavisnih *wh*-pitanja moraju razlikovati *subjekatska* i *nesubjekatska wh*-pitanja. U nesubjekatskim *wh*-pitanjima se između C-afiksa i glagola u poziciji T uvijek nalazi rečenični subjekat, pa se uslov blizine može ispuniti samo T-C pomjeranjem (inverzijom). S druge strane, u subjekatskim *wh*-pitanjima između C-afiksa i elementa u poziciji T ne nalazi se fonološki realiziran element, pa je tako uslov PF-blizine ova dva elementa (kao preduslov za PF-stapanje) ispunjen, te se C-afiks može spustiti na element u poziciji T. Shodno tome, u subjekatskim *wh*-pitanjima se ne primjenjuje proces T-C pomjeranja, a samim tim ni *do*-support. Više o tome vidjeti Brdarević-Čeljo (2011).

(14) a. I wonder [_{CP} *whom* you have seen]. b. I don't know [_{CP} *where* your mother works].

(15) a. I wonder [_{CP} *whether* you have seen John]. b. I don't know [_{CP} *if* your mother travels to work by tram]¹⁴

U primjerima u (14a,b) *wh*-sintagma se generira u poziciji komplementa i adjunkta glagola zavisne klauze i sa njim tvori glagolsku sintagmu, a zatim se pomjera u poziciju specifikatora iste zavisne klauze. Ovim pomjeranjem vrši se provjera [WH,EPP] obilježja komplementizatora C zavisno-upitne klauze, a ujedno se ispunjava i *uslov interogativnosti*. Međutim, zavisne upitne klauze u engleskom jeziku imaju različitu strukturu od nezavisnih upitnih rečenica, budući da ne uključuju T-C pomjeranje, tj. SAI, kao ni *do-potporu* na PF nivou. Stoga se u brojnim analizama ovih rečenica postulira da je [TNS] obilježje komplementizatora zavisnih upitnih rečenica slabo, tj. da su komplementizatori nezavisnih i zavisnih rečenica suštinski različiti (Radford 2009, Wilder i Čavar 1994). Dakle, u zavisnim *wh*-pitanjima se vrši samo jedno pomjeranje, tačnije *wh*-pomjeranje, kao što možemo vidjeti iz primjera (16a,b), dok se u zavisnim *da-ne* pitanjima ne vrši nijedno pomjeranje (17a,b).

(16) a. I wonder [_{CP} *whom* C_[WH,EPP,-TNS] Ø [TP you have [_{VP} seen ~~*whom*~~]]]

√ *wh*-pomjeranje X T-C pomjeranje

b. I don't know [_{CP} *where* C_[WH,EPP,-TNS] [TP your mother T Af_{3SgPres} [_{VP} work + Af_{3SgPres} ~~*where*~~]]]

*Spuštanje afiksa*¹⁵

(17) a. I wonder [_{CP} *whether* C_[WH,EPP,-TNS] Ø [TP you have [_{VP} seen John]]]

b. I don't know [_{CP} C_[WH,EPP,-TNS] *if* [TP your mother T Af_{3SgPres} [_{VP} travel + Af_{3SgPres}

Spuštanje afiksa

to work by tram]]]

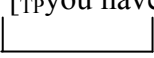
¹⁴ I u (15a) i u (15b) je moguće upotrijebiti i veznik *if* i *whether*. Međutim, pretpostavlja se da ova dva veznika zauzimaju različito mjesto u strukturi, tj. *if* se generira u C, a *whether* u spec-CP, (Haegeman 1994), pa se struktura ove dvije rečenice neznatno razlikuje.

Budući da postuliramo da komplementizator zavisno-upitnih klauza u engleskom jeziku nema jako [TNS] obilježje (u skladu sa Radford 2009), on ne može privući glagol ili afiks da se pomjere iz pozicije T. U tom slučaju modalni ili pomoćni glagoli ostaju u poziciji T, kao u (16a) i (17a), ili se ovaj afiks, koji sada nema svoga domaćina, na PF-nivou spušta na glagol u V.

Wilder i Čavar (1994) također postuliraju da je slabo obilježje komplementizatora zavisno-upitne klauze odgovorno za nemogućnost T-C pomjeranja i leksički određuju komplementizator zavisno-upitnih klauza kao <F, O+>; [] / [whether]. Obilježje O+ je jako *operatorsko obilježje*, tj. [WH] obilježje, koje privlači upitni element u poziciju svoga specifikatora, dok je obilježje F T-obilježje komplementizatora C i odgovara našem [TNS] obilježju. F obilježje zavisno-upitnih komplementizatora je ‘slabo’, što je istaknuto već u leksičkom unosku, i ne može privući glagol u poziciju C. Dakle, nemogućnost komplementizatora zavisno-upitnih klauza da privuče glagol se uglavnom pripisuje ‘slabom’ [Q]/F obilježju koje taj komplementizator posjeduje, što je nužno istaknuto u njegovom leksičkom unosku.

Ukoliko zavisne upitne klauze posmatramo kroz prizmu analize PF-stapanja susjednih elemenata, uočit ćemo da komplementizator C ovih klauza nije glagolski PF-afiks i ne zahtijeva blizinu glagolskog elementa na PF-nivou.

(18) $\sqrt{I \text{ wonder } [_{CP} \text{whom } C [_{TP} \text{you have } [_{VP} \text{seen } \text{whom}]]}$

X uslov PF-blizine

Kršenje uslova PF-blizine u (18) neposredno ukazuje na to da C u zavisnim upitnim klauzama u standardnom engleskom ipak nije PF-afiks koji se stapa sa svojim ‘glagolskim’ domaćinom na PF-nivou, pa se zbog toga između C i glagola ili glagolskog afiksa u T može naći subjekat (Bošković 2003).

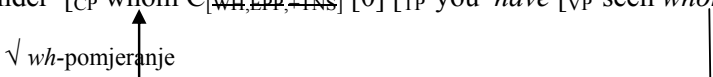
Međutim, zavisne upitne klauze u određenim varijantama engleskog jezika imaju istu strukturu kao i nezavisne rečenice, tj. dozvoljavaju T-C pomjeranje, što ukazuje na to da C u ovakvim klauzama ima jako [TNS] obilježje i može da podstakne T-C pomjeranje, kao u (19a,b).

- (19) a. ? She asked who had I seen. (Radford 1997: 286)
 b. ? They wondered what had John done. (Radford 1997: 286)

Radford (1997) dalje pokazuje da ukoliko zavisna upitna klauza sadrži vidljivo realiziran komplementizator *that* u ovakvim rečenicama, T-C pomjeranje je isključeno i rečenica se smatra negramatičnom ukoliko je ono pak primijenjeno (20a,b).

- (20) a. *I wonder *which dish* **that** *did* they pick.
 b. %I wonder *which model* **that** *had* they discussed.

Primjeri (19), dakle, ukazuju na to da ove klauze imaju strukturu veoma sličnu strukturu nezavisnih upitnih rečenica i da je, shodno tome, komplementizator zavisnih upitnih klauza po svojim karakteristikama identičan komplementizatoru nezavisnih upitnih rečenica, tj. posjeduje jako [+TNS] obilježje. Međutim, veoma je problematično postulirati ovu suštinsku razliku u komplementizatoru u istoj vrsti rečenica, tj. u zavisnim upitnim klauzama, bez obzira na to što se ove klauze koriste u različitim varijantama engleskog jezika. Stoga Radford (1997) postulira da i komplementizator C svih zavisnih upitnih klauza posjeduje jako [+TNS] obilježje, ali da se provjera jakog obilježja komplementizatora uvijek vrši na jedan od dva načina, ili direktnim stapanjem vidljivog komplementizatora *if* (u zavisnim *da-ne* pitanjima) ili nultog [0] komplementizatora (u zavisnim *wh*-pitanjima) u poziciji C. Budući da se jedan od ova dva komplementizatora uvijek stapa u poziciji C, on sprečava pomjeranje glagola ili afiksa iz pozicije T u poziciju C. U (21) je prikazana analiza primjera (14a) po ovom pristupu.

- (21) I wonder [_{CP} whom C_{[*wh, EPP, +TNS*] [0]] [_{TP} you *have* [_{VP} seen ~~whom~~]]}
-

Dakle, po ovoj analizi sve zavisno-upitne klauze imaju kao upravnu riječ vidljivo realiziran ili nulti komplementizator C u standardnom engleskom jeziku i pozicija komplementizatora se uvijek kreira direktnim stapanjem. S druge strane, poziciju C u nezavisnim upitnim rečenicama nikada ne može zauzimati vidljivo realiziran niti nulti komplementizator, već se jako obilježje ovog

komplementizatora C provjerava T-C pomjeranjem elementa iz pozicije T. Ipak, i ovaj pristup problemu ističe sličnost zavisnih upitnih klauza u kojima se vrši inverzija sa nezavisnim klauzama, jer se postulira da se ni u primjerima kao što su (19a,b) ne može u poziciji komplementizatora izvorno generirati *if* ili pak *nulti komplementizator*[0], već da se provjera jakog[TNS] obilježje vrši T-C pomjeranjem.

U našoj analizi zavisnih upitnih klauza u korpusu (*British National Corpus, Brigham University*, u nastavku BYU-BNC) uočili smo da, iako moguća, inverzija u zavisnim upitnim klauzama nije veoma rasprostranjena. U analizi 237 zavisnih klauza pronašli smo 11 rečenica u kojima je u zavisnim klauzama izvršena inverzija subjekta i pomoćnog glagola. Ove rečenice su uglavnom uzete iz govornog jezika (intervju, televizijske emisije) i neodoljivo podsjećaju na nezavisne upitne rečenice kojima se direktno obraćamo sagovorniku (22 a,b).

- (22) a. And I asked *why wouldn't you* break a window and you said noise. (BYU-BNC, 1154)
 b. I asked *why should I* bother to do that when presumably if I had set the trap I would expect Harry's car still to be there after the races, and he just wrote down my answer as if I'd made a confession.' (BYU-BNC, 3362)

Huddleston and Pullum (2010: 983) također navode da se inverzija vrši u zavisnim upitnim klauzama u nekim varijantama engleskog jezika, posebno u Sjedinjenim Američkim Državama. Oni ističu da se ovakve rečenice pojavljuju samo u kontekstima koji za stvarni cilj imaju postavljanje pitanja, pa se, samim tim, ne mogu pojaviti u zavisnim upitnim rečenicama koje su komplementi samo glagola *know* (23a), a mogu se pojaviti u zavisnim klauzama koje su komplementi glagola (*ask, want to know, wonder* itd.) (23b).

- (23) a. % He wanted to know *was she ill*. (Huddleston and Pullum 2010: 983)
 b. *He didn't know *was she ill*. (Huddleston and Pullum 2010: 983)

Stoga u konačnici postuliramo da je zavisne klauze u kojima se vrši inverzija potrebno posmatrati kao dodatak prethodnoj klauzi (*adsentential*), te da, shodno tome, one imaju identičnu strukturu i pragmatičnu funkciju kao i nezavisne upitne rečenice i komplementizator C ima jako glagolsko obilježje, tj. on je PF-afiks. S druge strane, zavisne upitne klauze analiziramo kao CP projekcije sa komplementizatorom C koji nije PF-afiks i koji posjeduje slabo glagolsko obilježje [- TNS].

4. Zaključak

U radu vršimo uporednu analizu nezavisnih i zavisnih upitnih rečenica u teoretskim okvirima novijeg pristupa u generativnoj gramatici, tj. minimalizma. Pri tome se prvenstveno fokusiramo na razliku u primjeni inverzije subjekta i pomoćnog glagola u ove dvije vrste pitanja, tj. na prisustvo ili odsustvo T-C pomjeranja pomoćnog glagola.

Prvobitno vršimo analizu nezavisnih *da-nei wh*-pitanja i ukazujemo na to koje vrste pomjeranja se u njima odvijaju, tj. T-C pomjeranje, koje je potaknuto jakim [+TNS] obilježjem komplementizatora C, i dodatno *wh*-pomjeranje u *wh*-pitanjima, potaknuto [WH] obilježjem C.

Nadalje analiziramo zavisne upitne rečenice i postuliramo da se komplementizator zavisnih upitnih klauza razlikuje od komplementizatora nezavisnih upitnih klauza po jačini glagolskog obilježja [TNS]. Budući da ne može privući glagolski element prije *spell-outa*, C posjeduje slabo [-TNS] obilježje i ne može podstaći inverziju. Ovu tvrdnju dovodimo u pitanje zavisnim upitnim rečenicama iz govornog jezika u kojima je inverzija primijenjena, što ukazuje na to da C takvih rečenica posjeduje jako [+TNS] obilježje. Nakon analize velikog broja primjera zavisnih upitnih rečenica u *BYU-BNC* korpusu uočavamo da zavisne upitne rečenice u kojima se primjenjuje inverzija imaju znatno ograničenu upotrebu u poređenju sa zavisnim upitnim rečenicama bez inverzije, te da se koriste u onim rečenicama koje su strogo orijentirane na postavljanje pitanja (i govornik očekuje i odgovarajući odgovor, što nije uvijek slučaj sa zavisnim upitnim rečenicama). Stoga u konačnici postuliramo da zavisne upitne rečenice u kojima se ne primjenjuje SAI ipak posjeduju slabo [-TNS] obilježje, a da se zavisne upitne rečenice u kojima se

primjenjuje SAI analiziraju kao nezavisne upitne klauze zato što su dodane glavnoj klauzi (adsentential) i u strukturi krajnje rečenice su na istom nivou kao i glavna klauza.

Literatura

- Aarts, B. (1997)*English Syntax and Argumentation*. London: MacMillan Press.
- Biber, D. et al. (1999)*A Grammar of Spoken and Written English*. Longman.
- Bošković, Ž. (2001)*On the nature of the syntax-phonology interface: Cliticization and related phenomena*. Amsterdam: Elsevier Science
- Bošković, Ž. (2002) On certain differences between Bulgarian and Serbo-Croatian C(P). *Balkanistica* 15, 35-48.
- Bošković, Ž. (2003)*On PF Merger: Stylistic Fronting and Object Shift in Scandinavian*. GengoKenkyu 123, pp. 5-45.
- Brdarević-Čeljo, A. (2011)*Contrastive Analysis of Wh-questions in English and Bosnian/Croatian/Serbian*. MA. Sarajevo University.
- Brdarević-Čeljo, A. (2012)*An Alternative Approach to the Analysis of Multiple Wh-questions in the Bosnian/Croatian/Serbian language*. In: Contemporary Foreign Language Education: Linking Theory into Practice. pages 67-76, Editors: Azamat Akbarov and Vivian Cook, IBU Publications, International Burch University.
- Brdarević-Čeljo, A. (2011)*Kratka analiza subjekatskih i nesubjekatskih wh-pitanja u engleskom jeziku u okvirima analize PF-stapanja*. U: Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Zenici, Godište 9, br. 9, Zenica.
- Carnie, A. (2006)*Syntax: A Generative Introduction*. 2nd edition Oxford: Wiley Blackwell Publishers.
- Cheng, L. (1991)*On the typology of wh-questions*. PhD Thesis. MIT, Cambridge, Mass.
- Chomsky, N. (1995)*The minimalist program*. Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (2000) Minimalist inquiries. In: Martin, R., Michaels, D. and Uriagereka, J. (eds.), *Step by Step: Essays on Minimalism in Honor of Howard Lasnik*. Cambridge, Mass.: MIT Press, pp. 89-155.
- Greenbaum, S. and R. Quirk (1990)*A Student's Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Haegeman, L. (1994)*Introduction to Government and Binding Theory*. 2nd edition. Oxford: Blackwell.

- Haegeman, L. and J. Gueron(1999)*English Grammar: A Generative Perspective*, Blackwell Publishers, Oxford, UK
- Huddleston, R. and Pullum, G. K. (2010): *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge University Press, Cambridge
- Pesetsky, D. and Torrego., E.(2001) T-to-C Movement: Causes and Consequences. In: Kenstowicz, M. (ed.), *Ken Hale: A Life on Language*. Cambridge: MIT Press.
- Pollock, J.-Y. (1989) Verb Movement, Universal Grammar and the Structure of IP. *Linguistic Inquiry* 20, pp. 365-424.
- Quirk. R. et al. (1985)*A Comprehensive Grammar of the English Language*.Longman.
- Radford, A.(1997)*Syntactic Theory and the Structure of English*. Cambridge: CambridgeUniversity Press.
- Radford, A. (2004)*Minimalist Syntax: Exploring the structure of English*, in press with Cambridge University Press.
- Radford, A. (2009a)*An Introduction to English Sentence Structure*. Cambridge:CambridgeUniversity Press.
- Radford, A. (2009b)*Analysing English Sentences: A Minimalist Approach*.Cambridge: CambridgeUniversity Press.
- Wilder C. and D. Ćavar(1994) Word Order Variation, Verb Movement and Economy Principles. *Studia Linguistica* 48.1, pp. 46-86.